

Сіленко А.В., курсант психологічного
факультету Інституту кримінально -
виконавчої служби;
Науковий керівник: Мамука О.В.,
викладач кафедри кримінально-
виконавчого права Інституту
кримінально-виконавчої служби

СЛОН - ТАБІР СМЕРТІ

Рік 1920-й ознаменувався даже важливою подією для історії СРСР й України: було закрито загальновідомий сьогодні Соловецький монастир, а на його місці створено Соловецький табір примусових робіт особливого призначення (рос.-СЛОН).

СЛОН став «лабораторією» для розбудови нової в'язничної системи диктатури пролетаріату і надав імпульс для створення й розвитку майбутнього ГУЛАГу [5, с. 81-83].

Лише за десятиріччя в Соловецькому таборі особливого призначення опинилося приблизно півмільйона людей. Епідемії хвороб, свавілля охорони, виснажлива праця, розстріли забрали десятки тисяч людських життів, серед яких чимало українців. Створений у 1923 році, табір набув статусу найжорстокішої в'язниці вже в перші дні існування, де клімат і географічне положення гнітюче впливали на моральний та фізичний стан засуджених.

У «Положенні про Соловецькі табори примусових робіт» значилося, що ці табори призначені «для ізоляції особливо шкідливих державних злочинців, як кримінальних, так і політичних, які принесли або можуть завдати істотної шкоди спокою і цілісності СРСР». Перші в'язні були доставлені з Архангельська. Через місяць їх кількість подвоїлася. До вересня кількість табірників перевищувала 3 тис. осіб - 2714 чоловіків і 335 жінок, із них понад 300 «політичних», 2550 «контрреволюціонерів» («казэров») і кримінальників, 200

колишніх чекістів. До 1931 року СЛОН складався з 8 табірних відділень, 6 із яких перебували на материк, включаючи віддалений Мурманськ.

До початку 1929 року в місцях ув'язнення, підвідомчих НКВС, знаходилося 76,5 тис. ув'язнених. Ця кількість втричі перевищувала норму. Проблема «перенаселеності» місця ув'язнення в «державі робітників і селян» встала майже з моменту його появи. Неменш важливою проблемою було утримання людей у таборах. Утримання одного ув'язненого обходилося державі в середньому в 250 руб. на рік (на Соловках - 211 руб.). Природньо, що державний бюджет ледь витримував такі навантаження [3, с. 15-36].

Багато ув'язнених, знаючи, що самогубство врятувати їх не може, а в перспективі - неминуха смерть з попередніми довгими стражданнями, діяли рішучіше: вони вішаються на зледенілих деревах або лягають під підтягу сосну в той момент, коли вона падає, - тоді їх страждання закінчуються напевно.

Жінки в СЛОНі, головним чином, були зайняті роботами на рибопромислових відрядженнях. Інтелігентні, яких там була більшість, і особливо ті, що красивіші та молодші, служать у чекістів-наглядачів, перучи їм білизну, готуючи їм обіди [2, с. 18-43].

Усе частіше практикувалися показові масові розстріли, катування. Людей заганяли по горло в приозерне багно і тримали в ньому. Засудженого роздягали і залишали вмирати в лісі влітку на поживу комарам, взимку на морозі. Морозили людей і масово по 150 чоловік. Також прив'язували людину до колоди і спускали її по щаблях крутих сходів секирної гори (300 ступенів). Від людини залишався тільки кривавий мішок з кістками [1, с. 4-51].

Значний відсоток серед в'язнів становили українці. Сюди комуністична влада відправляла діячів Української Народної Республіки, вояків повстанських загонів, духівництво, представників старої інтелігенції, партійних і державних діячів тощо. Особливо активно «українізація» Соловків розгорталася в середині 1930-х років. Так, 1937 року в Соловецькому таборі були розстріляні провідні українські митці, серед яких: Лесь Курбас, Микола Куліш, Валер'ян Підмогильний, Павло Филипович, а також політичні діячі, зокрема Матвій Яворський, Володимир Чеховський, Валер'ян Поліщук, Михайло Полоз та багато інших.

У результаті діяльності чекістських «приймальників» «населення» СЛОНа в квітні 1930 року становило 57 325 арештантів - 54 973 чоловіків і 2352 жінок. Максимальної кількості в'язнів «Соловки» досягли у 1931 році - 71 800 в'язнів.

У грудні 1933 року табір був розформований, а його майно - передано Біломоро-Балтійському табору, проте в'язні не були розпущені.

У свідомості багатьох українців слово «Соловки» досі викликає жах. Сандармох є місцем масового розстрілу 1111 з 1116 в'язнів соловецького етапу 1937 року. Серед них - 290 українських митців, письменників, учених, священнослужителів і державних діячів.

Захар Прилепін детально описав роки Соловецького табору у творі «Обитель», Олександр Бойко (Ніжин) - у книзі «Остання адреса».

Соловецький табір забрав чимало життів: голі люди замерзли, а голодні вмирали. Це велика трагедія українського народу, яку ми повинні пам'ятати. Соловецька трагедія - прямий наслідок порушення балансу сил між державою та громадянським суспільством.

Список використаних джерел

1. Прилепін З. Обитель/ З. Прилепін. - М.: АСТ Редакция Елены Шубиной, 2005. - 4-51 С. - Електронний ресурс : Режим доступу: http://loveread.ws/read_book.php?id=30166&p=4

2. Лихачев Д.С. Воспоминания /Д.С. Лихачев. - М.: Вира М., 2008. - 18-43С. - Електронний ресурс : Режим доступу: <http://www.litmir.co/br/?b=153556&p=18>

3. Підгайний С. Українська інтелігенція на Соловках (спогади 1933-1941)/ С.Підгайний. - К.: Промітей, 1947. - 5-93 С. - Електронний ресурс : Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/928/file.pdf>

4. Волков О.В. Погружение во тьму/ О.В. Волков. - Електронний ресурс : Режим доступу: http://modernlib.ru/books/volkov_oleg/pogruzhenie_vo_tmu/read

5. Ягунов Д.В. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування : монографія / Д.В. Ягунов ; Державна пенітенціарна служба України. - 4-те вид., перероб. та доп. - О. : Фенікс, 2011. - С.81-83.